statis. §. 1. Culpanda [5] est sanè talium negligentia, sed non penitùs desperanda, ut crebris cohortationibus incitati, quod necessariò expetierunt, fideliter exequantur. Nemo [i] enim desperandus est, dum in hoc corpore constituitur: quia nonnumquam, quod diffidentiâ ætatis differtur [6], consilio maturiore perficitur.

[i] *De pœnit. dist. 7. nemo.*

¶ PITH. [5] *Culpanda.*] In veteri libro meo præfigitur huic Capiti istud summarium, *De his qui in ægritudine pœnitentiam accipiunt, & cum revaluerint agere eam nolunt.* Sed in libro Faucheti non est diversum Caput.

[6] *Differtur.*] Add. 2. V. C. *tutus est.*

XII. IDEM LEO I. ibidem, *c.* 4 [k]. [an. 443. *Româ in Galliam.*]

[k] In Tribur. Conc. *c.* 38. & 39.

Legitimo matrimonio copulatur, quæ concubinam habenti traditur.

NOn omnis [l] mulier juncta viro, uxor est viri: quia nec omnis filius est heres patris. Nuptiarum autem fœdera inter ingenuos sunt legitima, & inter coæquales [m], multò priùs hoc ipsum Domino constituente, quàm initium Romani Juris existeret. Itaque aliud est uxor, aliud concubina; sicut aliud ancilla, aliud libera. §. 1. Propter quod etiam Apostolus [n] manifestandam harum personarum discretionem testimonium ponit ex Genesi, ubi dicitur Abrahæ [o]: *Ejice ancillam, & filium ejus: non enim erit heres filius ancillæ cum filio meo Isaac.* & infrà.

§. 1. Igitur cujuslibet loci Clericus α, si filiam suam viro habenti concubinam in matrimonium dederit; non ita accipiendum est, quasi conjugato eam dederit, nisi fortè illa mulier & ingenua facta, & dotata legitimè, & publicis Nuptiis honestata videatur. §. 3. Paterno arbitrio viris junctæ carent culpâ, si mulieres, quæ à viris habebantur, in matrimonio non fuerunt: quia aliud est uxor [p] [7], aliud concubina.

[l] Polyc. *l.* 6. *tit.* 4. Burch. *l.* 9. *c.* 1. Ivo, *p.* 8. *c.* 139. Pann. *l.* 6. *c.* 35. [m] *al.* æquales. *orig.* [n] *Gal.* 4. [o] *Gen.* 21. [p] *al.* nupta.

¶ CORR. ROM. α *Cujuslibet loci Clericus.*] Sic quidem in Epistolarum editionibus: sed in codice Canonum, *c.* 18. & apud indicatos Collectores legitur, *cujuslibet loci Laicus.* In Concilio verò Triburiensi, ubi hoc refertur, *si quis filiam suam, &c.*

¶ PITH. [7] *Uxor.*] V. C. *nupta.*

GRATIAN. 7. *Pars.* [q] Sup. xxx. *q.* 5. *c.* 1.

„ CUM ergo dicitur [paterno arbitrio junctæ viris] datur „ intelligi, quòd paternus consensus desideratur in nuptiis, „ nec sine eo legitimæ Nuptiæ habeantur, juxta illud Eva„ risti Papæ [q]. [Aliter non fit legitimum conjugium, nisi à „ parentibus tradatur α.]

¶ CORR. ROM. α *Tradatur.*] Post hoc verbum in duobus vetustis codicibus citantur ex Codice Justiniani *lib.* 5. *tit. de nuptiis*, *l.* 12. *nec filium.* & *l.* 20. *in conjunctione:* ex Digestis, *tit. de ritu nupt. l.* 2. *nuptiæ consistere*, & ex Instit. *tit. de nuptiis*, *principium*, usque ad vers. *præcedere debeat.*

XIII. *Item* AMBROSIUS in lib. de Patriarchis, id est, *lib.* 1. de Abraham, *cap. ultimo.* [c. an. 387. *Mediolani.*]

HOnorantur parentes Rebeccæ muneribus, consulitur puella non de sponsalibus (illa enim judicium exspectat [r] parentum: non est enim virginalis pudoris eligere maritum) sed jam desponsata viro de profectionis consulitur die: nec immeritò dilationem non attulit. Jure etenim properare debuit ad maritum. Unde illud Euripidæum, quod mirantur plerique, unde translatum sit, manifestum est. Ait enim in persona mulieris, quæ tamen maritum volebat relinquere, & ad alias petebatur Nuptias: Νυμφευμάτων μὲν τῶν ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς μέριμναν ἕξει, κ᾽ οὐκ ἐμὸν κρίνειν τάδε, hoc est [sponsaliorum [s] meorum pater meus curam subibit. Hoc enim non est meum.] Ergo, quod ipsi Philosophi mirati sunt, servate virgines. Mulier etiam [t], si qua amisso citò marito adolescentula laqueum infirmitatis suæ timet incidere, si vult, nubat; tantùm in Domino: ut electionem mariti parentibus deferat: ne appetentiæ procacioris existimetur autor, si ipsa de Nuptiis suis electionem sibi vendicet. Expetita enim magis debet videri à viro, quàm virum ipsa expetisse. Verecundiam præmittat, antequam nubat, quò ipsum conjugium plus commendet verecundia.

[r] *al.* spectat. [s] Hermione *in Andromacha Euripidis.* [t] Polyc. *l.* 6. *tit.* 4.

XIV. *Item* IN LIBRO Numerorum, *c.* 30. [an. ante Chr. 2451. *in Arabia.*]

MUlier, si quidpiam voverit, & se constrinxerit juramento, quæ est in domo patris sui, & in ætate adhuc puellari, si cognoverit pater votum, quod pollicita est, & juramentum, quo obligavit animam suam, & tacuerit; non rea erit α, sed quidquid pollicita est, & juravit, opere complebit. Sin autem statim ut audierit, contradixerit pater; & vota, & juramenta ejus irrita erunt, nec obnoxia tenebitur sponsioni, eò quòd contradixerit pater.

¶ CORR. ROM. α *Non rea erit.*] In originali legitur, *voti rea erit: quidquid pollicita, &c.* sed ob Glossam non est emendatum.

XV. AUGUSTINUS Quæst. 57. super Numeros [u]. [fortè c. an. 400. *in Africa.*]

[u] Glossa ord. *ad c.* 30. *Num.*

MEritò hic quæritur etiam de voto virginitatis. Mulieres enim etiam virgines in Scriptura solent appellari: & videtur etiam Apostolus de patre loqui, cùm dicit [x]: *servet virginem suam:* &, *det nuptui* [y] *virginem suam.*

[x] 1. *Cor.* 7. [y] *al.* nuptum.

¶ CORR. ROM.] Anteà legebatur: *Item Augustinus.* Sublata est dictio, *Item*, quæ abest à plerisque vetustis. Nam verba B. Augustini, seu Glossæ ordinariæ, quæ hic referuntur, sunt explanatio loci Numerorum anteà citati. In iisdem autem vetustis omnia hæc Capita, quibus non est apposita Rubrica, uno Capite comprehenduntur.

ECONTRA " GRATIAN.

XVI. IN CONCILIO TOLETANO III. *c.* 10. [an. 589. *in Hispania.*]

Viduæ, & virgines propria voluntate sibi maritos eligant.

HOc sanctum [z] affirmat Concilium, ut viduæ, quibus placuerit, teneant castitatem α. Quòd si priùs, quàm profiteantur continentiam, nubere elegerint; illis nubant, quos propria voluntate voluerint habere maritos. Similis conditio & de virginibus habeatur: nec extra voluntatem parentum, vel suam coguntur maritos accipere. Si quis verò propositum castitatis viduæ, vel virginis impedierit; à sancta communione, & à liminibus Ecclesiæ habeatur extraneus.

[z] Burch. *l.* 8. *c.* 44. Ivo, *p.* 7. *c.* 62. & *p.* 8. *c.* 18. & 19.

¶ CORR. ROM. α *Castitatem.*] In antiquioribus Conciliorum editionibus, & duobus codicibus Vaticanis reliqua habent ut apud Gratianum: sed post verbum istud, adduntur hæc, *& nulla vidua ad Nuptias iterandas vi venire cogatur. Quòd si, &c.* In recentioribus verò editionibus, & apud ceteros Collectores variat aliquantulùm structura verborum, sed eadem sententia.

PRÆMISSIS autoritatibus evidenter asseritur, quòd " quamvis aliqui non filiorum procreandorum, sed inconti- " nentiæ causâ conveniant; tamen conjuges appellantur. " GRATIAN.

CUJUS ARBITRIUM ALIQUA SEQUATUR, AN LIBERI AVI, AN ORIGINARII PATRIS.

QUÆSTIO III.

DE tertia verò Quæstione definit, scribens " GRATIAN.

I. PELAGIUS Potentio Defensori. [fortè c. an. 557. *Romæ.*]

Arbitrium liberi avi, non originarii patris, puellam in Nuptiis sequi oportet.

PAtrem puellæ [a], Ecclesiæ nostræ famulum, avum verò ejus liberis ortum constat esse natalibus: & ideò avi magis electionem de conjunctione neptis, quàm patris ejus, cujus nullo modo liberum potest esse arbitrium, decernimus attendi.

[a] Ivo, *p.* 8. *c.* 27.

QUIA ergo electione avi, huic ista nupsisse probatur; " hanc constat legitimè sibi copulatam. " GRATIAN.

AN VIVENTE UXORE LICEAT ALICUI FILIOS EX ANCILLA QUÆRERE.

QUÆSTIO IV.

QUÒD autem ex ancilla propter uxoris sterilitatem fi- " lios quærere alicui liceat; exemplo probatur Abrahæ [a], " qui propter sterilitatem uxoris suæ Saræ ingressus est " ad Agar Ægyptiam, ut ex ea filios acciperet. Item Jacob [b], " cùm ex Rachele filios habere non posset; ex ancilla ejus " filios sibi suscitavit: nec solùm propter sterilitatem; verùm " etiam propter fœcunditatem cessantem legitur intrasse ad " ancillam Liæ, & ex ea genuisse filios. Ex quibus omni- " bus colligitur, propter sterilitatem uxoris sive ex ancilla, " sive ex qualibet alia licitè filios quæri: alioquin adulterii " maculâ Abraham & Jacob notabuntur. Sed sicut post mor- " tem Saræ [c] Abraham Cethuram duxit uxorem, ne secundùm " Augustinum [d] Christiani α putarent esse peccatum post mor- " tem uxoris aliam ducere; sic videtur vivente uxore sua fi- " lios ex ancilla suscepisse, ne ab aliquibus hoc reputaretur " in crimen. Dicitur autem illud "

GRATIAN. 1. *Pars.* [a] *Gen.* 16. [b] *Gen.* 30. [c] *Gen.* 25. [d] Infrà, *seq. cap.*

¶ CORR. ROM. α *Christiani.*] In Capite sequenti Augustinus ait, *ne putarent Hæretici.*

I. AUGUSTINI contra Adversarium Legum, & Prophetarum, *lib.* 2. *c.* 9. [an. 420. *in Africa.*]

Quomodo Abraham excusetur à crimine fornicationis.

ISte Abrahæ [e] etiam usque ad decrepitam senectutem fornicationis objicit crimen: profectò quia & post mortem Saræ alteram duxit. Ubi etsi nullum intelligeretur rei abditæ sacramentum; propter [f] hoc solùm id facere debuit Abraham; ne putarent Hæretici adversùs Apostolum [g] (quibus etiam Tertullianus [h] astipulator existit) post uxoris mortem crimen esse ducere uxorem.

[e] Ivo, *p.* 8. *c.* 269. Pann. *l.* 6. *c.* 60. [f] *al.* vel propter. [g] 1. *Cor.* 7. [h] *Lib. de Monogamia.*

SACRAMENTUM hujus rei est, quòd per Bonos Mali " & Boni erant in fide generandi; & per Malos Boni & Mali " erant ad fidem accessuri. Unde ait " GRATIAN.

II. AUGUSTINUS super Joannem, *tract.* 11. [c. an. 412. *ibid.*]

Sicut Bonorum ministerio Boni & Mali; ita ministerio Malorum Boni & Mali in fide generantur.

REcurrat nunc animus vester ad Abraham, Isaac, & Jacob. In istis tribus invenimus parere liberas, parere & ancillas. Invenimus ibi & partus liberarum: invenimus ibi & partus ancillarum. Ancilla nihil boni significat [i]: *Ejice ancillam*, inquit, *& filium ejus.* & infrà.

§. 1. Invenimus rem miram in istis generationibus liberarum, & ancillarum: quatuor scilicet genera [k] hominum, in quibus completur figura totius populi futuri Christiani, ut non sit mirum, quod in illis tribus dictum est [l]: *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob.* In omnibus enim Christianis (Fratres intendite) aut per Malos nascuntur Boni, aut per Bonos nascuntur Mali, aut per Bonos Boni, aut per Malos Mali. Ampliùs istis quatuor generibus non potestis invenire. & *infrà.* §. 2. Invenis [m] ibi bonos filios Jacob natos de ancillis, & bonos filios Jacob natos de liberis. Nihil illis obfuit nativitas de uteris ancillarum, quando in patre cognoverunt semen suum: & consequenter regnum cum fratribus tenuerunt. Quomodo ergo in filiis Jacob non obfuit illis, qui nati sunt de ancillis, quò minùs tenerent Regnum, & Terram repromissionis cum fratribus, ex æquo acciperent, non illis obfuerunt natales ancillarum, sed prævaluit semen paternum; sic quicumque per Malos baptizantur, tamquam de ancillis videntur nati: sed tamen, quia ex semine verbi Dei, quod figuratur in Jacob; non contristentur, simul hereditatem cum fratribus possidebunt. Securus ergo sit, qui de semine bono nascitur: tantùm non imitetur ancillam. Si de ancilla nascitur, ancillam malam superbientem non imitetur. Unde enim filii Jacob de ancillis nati possederunt Terram promissionis cum fratribus, Ismaël autem de ancilla natus, expulsus est de hereditate? Unde? nisi quia ille superbus erat, illi humiles? Erexit ille cervicem, & voluit seducere fratrem suum ludens cum illo. Magnum ibi sacramentum. Ludebant simul Ismaël & Isaac: vidit illos Sara ludentes, & ait Abrahæ [n]: *Ejice ancillam, & filium ejus: non enim heres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac.* Et cùm contristatus esset Abraham, confirmavit ei à Domino Angelus dictum uxoris ejus. §. 3. Quæ autem [o] α peperit Abel, & Enoch, & Noë, & Abraham; ipsa peperit [p] Moysem, & Prophetas tempore posteriores ante adventum Domini: & quæ istos; ipsa [q] & Apostolos, & Martyres nostros, & omnes bonos Christianos. Omnes enim diversis quidem temporibus nati apparuerunt: sed societate unius populi continentur, & ejusdem civitatis cives, labores hujus peregrinationis experti sunt, & quidam eorum nunc experiuntur, & usque in finem ceteri experientur. Item quæ peperit Cain, & Cham, & Ismaëlem, & Esaü; eadem ipsa peperit & Datham, & alios in eodem populo similes: & quæ istos; eadem ipsa & Judam Pseudoapostolum, & Simonem magum, & ceteros usque ad hæc tempora Pseudochristianos, in affectione animali pertinaciter obduratos, sive in unitate permisti sint, sive aperta præcisione dissentiant. §. 4. Sed cùm tales à spiritualibus evangelizantur, & Sacramentis imbuuntur; tamquam per seipsam Rebecca eos parit [r], sicut Esaü: cùm autem per illos, qui non castè annuntiant Evangelium, tales in Dei populo generantur; Sara quidem [s], sed per Agar. Item boni Spiritales, quando evangelizantibus β, vel baptizantibus Carnalibus generantur; Lia quidem, vel Rachel jure conjugali eos, sed per ancillarem uterum parit. §. 5. Cùm verò per Spiritales [t] in Evangelio generantur Boni fideles, qui vel vadunt γ in spiritalem affectum pietatis, vel eò tendere non desistunt, vel ideò non faciunt, quia non possunt, sicut ex utero Saræ Isaac, vel Rebeccæ Jacob in novam vitam, & novum Testamentum nascuntur. Itaque sive intùs versari videantur, sive apertè foris sint; quod caro est, caro est: sive in area in sua sterilitate perseveret, sive occasione tentationis, tamquam vento extrà tollatur; quod palea est, palea est: & semper ab illius Ecclesiæ, quæ est [u] sine macula & ruga, unitate divisus est; etiam qui congregationi Sanctorum in carnali obduratione miscetur. De nullo tamen desperandum est, sive qui intùs talis apparet, sive qui foris manifestiùs adversatur.

[i] *Gen.* 21. [k] *Copiosiùs in orig.* [l] *Exod.* 3. [m] *al.* invenimus. [n] *Gen.* 21. [o] Aug. *lib.* 1. *de Bapt. contra Donat. c.* 16. [p] *Oseæ* 2. [q] *Act.* 13. [r] *Gen.* 25. [s] *Gen.* 16. [t] Ibid. *c.* 17. [u] *Eph.* 5.

¶ CORR. ROM.] Caput hoc confectum est partim ex *tract.* 11. in Joannem, partim ex lib. 1. de Baptismo contra Donatistas, *c.* 16. & 17. atque inde nonnulla sunt addita, & multa emendata.

α *Quæ autem.*] Hæc apud B. Augustinum sequuntur post vers. *omnes scribentur*, *in c. sicut in Sacramentis*, *de consecrat. distinct.* 4.

β *Quando evangelizantibus.*] Sic emendatum est ex plerisque vetustis, & originali, & Eugyppo, *tom.* 2. *p.* 216. Anteà legebatur, *quando evangelizantur*, *& Sacramentis, vel Baptismalibus carnalibus generantur.*

γ *Vel vadunt.*] Apud B. Augustinum, & Eugyppum legitur, *vel evadunt in spiritalis ætatis affectum.*

GRATIAN. 2. *Pars.* [x] *Sent.* 4. *dist.* 33. [y] *Gen.* 12. & 14.

„ HIS ita respondetur. Pro varietate temporum [x] varia in„ venitur dispensatio Conditoris. Promissum erat Abrahæ [y], „ quòd in semine ejus benedicerentur omnes gentes: promise„ rat quoque se daturum semini ejus Terram peregrinationis " suæ. Cùm ergo ceteris in idololatria relictis, Abraham, & " filios ejus in peculiarem populum sibi Dominus elegisset; " ritè multarum fœcunditate mulierum populi Dei multiplica- " tio quærebatur: quia in successione sanguinis erat succes- " sio fidei. Unde in Lege dicebatur. [Maledicta α sterilis, " quæ non reliquerit semen suum super terram.] Hinc etiam " Sacerdotibus conjugia decreta sunt: quia in successione " familiæ, successio constabat officii. Quia verò per incar- " nationem Christi, gratia fidei ubique dilatata est, nec jam " dicitur: *Dic domui Judæ, & domui Israël:* sed [z]: *Euntes docete omnes gentes.* & [a]: *In omni gente quicumque timet Deum, & operatur justitiam, acceptus est illi;* nec " electio muneris quæritur in successione generis, sed in per- " fectione vitæ, & sinceritate scientiæ; & virginitas fœcun- " ditati præfertur, & Sacerdotibus continentiæ castitas im- " peratur. Non ergo Abraham, aut Jacob deliquit, quia " præter uxorem filios ex ancilla quæsierit: nec illorum " exemplo, præter conjugale debitum, fœcunditatem in ali- " qua licet alicui quærere: cùm illorum conjugia nostrorum " æquentur, vel præferantur virginitati: & immoderatus usus " conjugii nostri temporis, turpitudinem ferè imitetur forni- " cationis illius temporis. Unde scribit "

[z] *Matth.* 28. [a] *Act.* 10.

¶ CORR. ROM. α *Maledicta.*] Verba hæc non sunt inventa in sacra Scriptura: quamvis inde à multis sanctis, & antiquis Doctoribus citentur. Deuteronomii 7. hæc habentur, *non erit apud te sterilis utriusque sexûs, tam in hominibus, quàm in gregibus tuis.*

III. AMBROSIUS in lib. de Patriarchis, *lib.* 1. de Abraham, *c.* 4. [c. an. 387. *Mediolani.*]

Abraham non est reus adulterii, qui vivente uxore filios ex ancilla suscepit.

DIxit [b] *Sara ad Abraham* [c]*: Ecce conclusit me Dominus, ut non pariam: intra ergo ad ancillam meam, ut filium facias ex illa.* Et ita factum est. Sed consideremus primùm, quia Abraham ante Legem Moysi, & ante Evangelium fuit, nondum interdictum adulterium videbatur. Pœna criminis ex tempore Legis est, quæ crimen inhibuit. Nec ante Legem ulla Rei damnatio est, sed ex Lege. Non ergo in Legem commisit Abraham, sed Legem prævenit. Deus in Paradiso conjugium laudaverat [d], non adulterium damnaverat. & *infrà.* §. 1. Habes primam [e] Abrahæ defensionem. Secunda illa est, quòd non ardore aliquo vagæ succensus libidinis, non petulantis formæ captus decore, ancillæ contubernio conjugalem posthabuit torum; sed studio quærendæ posteritatis, & propagandæ sobolis. Adhuc post diluvium raritas erat generis Humani: erat etiam Religionis, ne quis non reddidisse debitum videretur naturæ. Denique & Loth sancti filiæ hanc causam quærendæ posteritatis habuerunt, ne genus deficeret Humanum: & ideò publici muneris gratiâ privatam culpam prætexuit.

[b] *Sent. ibid.* [c] *Gen.* 16. [d] *al.* licèt conjugium laudaverit. *orig.* [e] *al.* unam.

IV. IDEM in eodem libro, & cap. [c. an. 387. *ibid.*]

Quod præter legitimam uxorem committitur, adulterii crimine damnatur.

NEmo [f] [1] blandiatur sibi de Legibus hominum. Omne stuprum adulterium est: nec viro licet, quod mulieri non licet. Eadem à viro, quæ ab uxore debetur [g] castimonia. Quidquid in ea [h], quæ non sit legitima uxor, commissum fuerit, adulterii crimine damnatur. & *in eod. lib. c.* 7.

§. 1. Nulli licet scire mulierem præter uxorem: ideò conjugii tibi datum est jus, ne in laqueum incidas, & cum aliena muliere delinquas. & *post pauca.* §. 2. Tolerabilior est, si lateat culpa, quàm si culpæ usurpetur autoritas. Nec hoc solùm est adulterium, cum aliena peccare conjuge, sed omne, quod non habet potestatem conjugii. Tamen locus iste docet gravius crimen esse, ubi celebrati conjugii jura temerantur, & uxoris pudor solvitur. Ideòque cùm prætenderet Abimelech, quòd uxorem alienam esse ignoraverit, quam sororem esse vir ipse suam dixerit, respondit ei Dominus [i]: *Et* [k] *ego cognovi, quoniam puro corde fecisti hoc, & peperci tibi, ut non peccares in me: propter hoc non sum passus te tangere eam.* Cognoscimus velut præsulem, custodémque conjugii esse Deum, qui non patiatur alienum torum pollui: & si quis fecerit, eum peccare in Deum, cujus Legem violet, & gratiam solvat. Et ideò, quia in Deum peccat, sacramenti Cælestis amittit consortium.

[f] Polyc. *l.* 6. *tit.* 8. [g] *al.* exigitur. [h] *al.* eam. *orig.* [i] *Gen.* 20. [k] *al.* Ecce. *orig.*

¶ PITH. [1] *Nemo &c.*] Idem Leo *Novellâ* 91. Contrà *in l.* 1. *Cod. de concubin. l. ult. C. de testam. manumiss.* quod & quibusdam Theologis non displicuit, 34. *dist. sup. c. is qui non habet, & c. Christiano, & cap. audite.*

V. *Item* HIERONYMUS contra Jovinianum, *lib.* 1. [an. 390. *in Palæstina.*]

Nihil est fœdius, quàm uxorem amare, quasi adulteram.

ORigo [l] quidem amoris honesta erat: sed magnitudo deformis. §. 1. Nihil autem interest, quàm ex honesta causa quis insaniat. Unde & Xistus in sententiis [m] [Adulter est, inquit, in suam uxorem amator ardentior.] In aliena quippe uxore omnis amor turpis est, in sua nimius. Sapiens vir judicio debet amare conjugem, non affectu. Rege impetus

[l] 3. *Pars. Sent.* 4. *dist.* 31. [m] Idem *l.* 6. *in c.* 18. *Ezech.*